

*Ioana Dăncuș
Mihai Dăncuș
Sighetul Marmăției*

Zona etnografică Maramureș, situată în cea mai mare depresiune din Carpații Răsăriteni, sub raport cultural se încadrează armonios în marea entitate culturală românească. Este una din zonele cunoscute pe plan național și nu numai, care s-a impus datorită valorilor sale și care și-a adus un aport esențial la îmbogățirea patrimoniului național. Și azi se mai spune că Maramureșul este una din zonele etnografice ale țării, care conservă foarte bine trecutul, fapt doar parțial adevărat. Atât patrimoniul material cât și cel imaterial este într-o continuă dinamică, schimbare, fiind supus profundelor transformări generate de mileniul în care am intrat.

Odată cu începerea modernizării României se întrezăreau schimbări importante și rapide în privința satului românesc de la care nu putea face excepție nici Maramureșul cu toate valorile sale de cultură și civilizație.

Anii de după al II-lea Război Mondial au însemnat pentru România și implicit pentru Maramureș, anularea și abandonarea unui sistem de valori bazat pe proprietate și morala creștină (europeană) și trecerea la sistemul comunist care era în totală contradicție cu tot ceea ce a creat societatea românească până atunci. Când ne raportăm la comunizare și/sau la colectivizare în mod obligatoriu trebuie să facem trimitere la consecințele celui de al II-lea Război, și în primul rând, la cea mai dureroasă dintre acestea la „arondarea” României la blocul sovietic cu toate consecințele sale. Totul a fost posibil prin acțiunile concertate duse pentru distrugerea clasei politice formate și consolidate în perioada interbelică în spiritul democrației europene, epurarea și distrugerea elitelor, dizolvarea instituțiilor statului de drept, manipularea bisericilor, interzicerea Bisericii greco-catolice unite cu Roma etc. Desigur că, toate acestea au fost posibile datorită planurilor mârșave experimentate la Moscova și aplicate la noi, folosindu-se de teroarea cea mai aprigă care a umplut țara de groază și de frică.

Dacă reforma agrară din 1945 se vroia un act de „dreptate socială” s-a dovedit mai târziu, că totul a fost un act de manipulare. Confiscarea marilor proprietăți, prin legea naționalizării din 11 iunie 1948 și apoi colectivizarea

^oÎn lucrarea noastră am folosit texte publicate de noi în anii anteriori, astfel: **Ioana Dăncuș**, *Mutații în structura gospodăriei tradiționale maramureșene – consecință a socializării agriculturii – perspectivă etnologică*; **dr. Mihai Dăncuș**, *Disoluția valorilor satului maramureșean în perioada de după al II-lea Război Mondial. Schiță tematică a expoziției „Satul maramureșean 1945-1989” (viața socială, culturală, religioasă, politică)*, lucrări publicate în volumul *Satul maramureșean 1945-1989 – Viața socială, economică, politică, culturală și religioasă – Studii și Documente I, Sighetul Marmăției*, 2005, I.D. p. 153-158; M.D. p. 37-45.

forțată, nu viza altceva decât distrugerea conștiinței de proprietate, care să facă oamenii total dependenți de partid și de stat.

Am făcut aceste considerații generale din punct de vedere istoric pentru a înțelege ce s-a întâmplat pe plan național în acest segment dramatic al istoriei noastre (1945-1948). Nu putem vorbi despre satul maramureșean și valorile sale tradiționale și moderne fără a încerca o înțelegere cât mai reală a schimbărilor politice petrecute în această perioadă, care au determinat schimbări radicale în viața satelor, în viața comunităților, a oamenilor, cu consecințe nefaste în privința pervertirii adevăratelor valori, și mai grav, a mentalității individuale și colective.

În această perioadă satul a fost lovit în elementele sale de structură prin mijloace specifice. S-a încercat, și în mare măsură s-a reușit, spargerea vechilor structuri ale acestuia care au avut consecințe dureroase ducând la dezagregarea valorilor tradiționale ale satului și totodată la distrugerea sistematică a „identității culturale” a Maramureșului. Perioada 1945-1965 a fost hotărâtoare pentru destinul comunităților rurale maramureșene din perspectiva păstrării tradițiilor și a specificului național.

Arestarea și distrugerea elitelor culturale, politice, ecleziastice dar și a marii mase de țărani, care a avut rol primordial în păstrarea și cultivarea valorilor neamului, s-au încheiat cu consecințe dezastruoase. Astfel, s-a reușit distrugerea vechilor structuri tradiționale care funcționau la nivelul comunităților rurale pe baza unor legi nescrise dar valabile de secole, fără să se pună altele în loc. Un rol important în cadrul comunității îl avea opinia publică, care sancționa orice abatere de la normalitate. Dar cea mai mare tragedie pentru țărani avea să se petreacă odată cu perioada colectivizării în Maramureș, când autoritățile comuniste și-au propus și au reușit să-și impună controlul asupra acestei clase sociale, pe care, prin diverse mijloace de manipulare, au reușit să o deposeze de unul din drepturile fundamentale – **proprietatea asupra pământului** - știut fiind faptul că societatea românească s-a clădit pe dreptul de proprietate asupra pământului și al casei, care s-a transmis din generație în generație.

În Maramureș există documente încă din secolele XIV-XV, care atestă proprietatea asupra pământului deținută de fiecare familie și neam și care s-a păstrat până în secolul al XX-lea. Confiscarea proprietăților țăranilor, a pământului, a pădurilor și pășunilor, a animalelor i-a determinat pe aceștia să renunțe la ocupațiile de bază care le-au asigurat existența. Activiștii politici și culturali, prin tot felul de mijloace, le-au inoculat alte concepții despre lume și viață, care, chiar dacă n-au reușit în final să se generalizeze, au bulversat întreaga societate. Așadar, aceste schimbări de mentalitate au generat și schimbări ale structurii gospodăriei. La o analiză sumară a gospodăriei tradiționale vom observa o restrângere a anexelor acesteia, reducându-se numărul animalelor și nemaiavând pământ, unele dispar iar altele își schimbă destinația. Astfel au dispărut o serie de construcții precum: hambarele pentru știuleții de porumb ”cucuruzii”, batozele, staulele pentru oi, șoproanele pentru fân etc. Se renunță la bogăția și varietatea instalațiilor tehnice țărănești precum: oloinițe, pive, vâltori iar morile au fost naționalizate. Multe din instalațiile

tehnice țărănești care au avut ca forță motrice apa au fost reprofile pe forța curentului electric și/sau a motoarelor cu aburi sau diesel (pe motorină). Dacă inițial Maramureșul a fost pus sub semnul „civilizației lemnului”, treptat au început să se schimbe și materiile folosite în construcții, fapt datorat și naționalizării pădurilor. Putem spune că procesul de socializare a agriculturii a grăbit destrămarea gospodăriei tradiționale, ducând cu timpul, la ruinarea ei.

Consecințele colectivizării și industrializării forțate au avut repercusiuni nefaste și asupra mentalității oamenilor.

Maramureșenii, cunoscuți ca oameni cinstiți și foarte harnici au început să-și piardă treptat aceste calități, iar câștigul fără muncă a devenit o normalitate. Altfel cum ne-am explica faptul că după restituirea terenurilor foștilor proprietari unele parcele au rămas și continuă să rămână și astăzi nelucrate.

Pe parcursul anilor au început să-și piardă și propriile valori spirituale, înlocuindu-le cu altele care nu au nimic cu tradiția lor. Dansul, melosul specific zonei nu mai prezintă interes pentru acei maramureșeni care au luat contact cu alte zone ale țării, mergând la lucru pe marile șantiere, sau la munci agricole sezoniere în Banat sau Bărăgan, însușindu-și un anumit gen de muzică de o valoare îndoielnică, pe care au făcut-o prezentă și la nunțile din satele maramureșene și, desigur, manelele care au împânzit țara. Treptat, tradiția s-a denaturat iar inversarea valorilor își face și azi simțită prezența peste tot. Țăranii, în marea lor majoritate, au renunțat la costumul tradițional confecționat în gospodărie având ca materii prime lână, inul și cânepa și l-au înlocuit cu haine de proveniență industrială, cumpărate de la oraș. Pervertirea bunului gust este prezentă și în aranjarea interiorului prin înlocuirea țesăturilor din lână, cânepă și bumbac, de o calitate și frumusețe deosebită cu altele strident colorate din fibre sintetice cu motive decorative de expresie naturalistă și care au fost foarte frecvente în toate satele Maramureșului la un moment dat.

Dacă odinioară căsătoriile se făceau în cadrul comunității sau în comunitățile învecinate - tinerii și familiile acestora, cunoscându-se cu diverse ocazii (jocul duminical, clăci, șezători, târguri săptămânale), și datorită unei morale sănătoase și consistente, și a educației intransigentă a bisericii greco-catolice care interzicea categoric divorțurile, astfel ele erau aproape inexistente, astăzi aceste valori au dispărut.

Industria minieră și industrializarea în general, care au luat amploare după război în Maramureș, au contribuit la schimbarea destinului multora, aducându-i într-o stare de derută pe cei care erau obișnuiți cu muncile de la țară. A început să se practice în satele maramureșene de către o bună parte a populației, mai ales de tineri, navetismul spre minele din Borșa, Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic sau chiar spre alte zone ale țării – Petroșani, Petrița, iar femeile spre fabricile de confecții de la Sighet, Satu Mare, Baia Mare.

Iată că, cei care până atunci cunoșteau foarte bine doar munca legată de pământ, de creșterea animalelor, de confecționarea pieselor de port, de țesături și alte lucruri necesare în casă și gospodărie, se trezesc, eventual printr-o școlarizare de câteva luni, ca făcând parte dintr-o altă clasă socială - așa zisa clasă muncitoare - devenind „specialiști” în diverse profesii.

După 1989, chiar dacă C.A.P.-urile s-au desființat iar foștii proprietari și-au primit pământurile, nefiind siguri de viitorul ce-i așteaptă, odată cu libera circulație, își caută locuri de muncă în alte țări precum Franța, Spania, Italia Anglia, Germania etc., unii stabilindu-se chiar definitiv acolo. O bună parte s-au întors acasă cu sume importante de bani pe care au început să-i investească în case și diverse construcții, care uneori capătă proporții uriașe, având la bază proiecte străine de specificul zonal, fără a avea o legătură cu aspectul tradițional local. Analizând prezentul în comparație cu trecutul, în privința așezărilor umane - se poate spune că a început un proces de schimbare chiar de disoluție a valorilor tradiționale destul de rapid.

Dacă până la începutul anilor '60 Maramureșul a fost o zonă arhaică, agro-pastorală, cu întinse suprafețe forestiere treptat, efectele schimbării s-au făcut simțite și aici. Arhitectura a fost cea mai afectată de rapidele transformări.

A apărut o tipologie nouă de construcții sub influența unor factori de natură urbană, sau ca urmare a proiectelor de construcții aduse de către cei care lucrează în străinătate și care n-au nimic cu peisajul și cu spiritualitatea locului, înlocuindu-se vechile planuri și structuri constructive cu altele, având alte forme și funcționalități. În primul rând se resimte o redimensionare atât pe verticală cât și pe orizontală a modelelor preluate fără să se țină cont de aspectul lor tradițional, exagerându-se în dimensiuni.

Totuși, ca o consecință a forței tradiției, a continuității, a ceea ce este durabil și valoros din moștenirea culturală este faptul că o parte din noile construcții au preluat unele elemente tradiționale păstrând în felul acesta ceva din tradiția zonei, din identitatea culturală a acesteia în privința tehnicilor de construcție cât și a decorului tradițional. Dacă ne referim la interior, în multe case noi, vom găsi piese vechi care coexistă cu cele moderne păstrând toate atributele unui interior tradițional (camera "țărănească" este aproape nelipsită în noile case). Porțile maramureșene, chiar dacă o bună parte au fost înlocuite cu altele noi din fier, din inox - n-au dispărut total ci le vom găsi în continuare la biserici, la primării sau la noile gospodării, iar pentru țărani ele vor rămâne „un semn și o mândrie”, o marcă a identității, multe preluându-le tradițional sau în forme noi. Vechile biserici de lemn care stau alături de altele noi de mai mici sau mai mari dimensiuni, le vom găsi și în alte zone din țară sau în multe zone din Europa și chiar din S.U.A - ca o formă de „export cultural” ducând tradiția Maramureșului în lume. Este meritoriu faptul că s-au revitalizat vechile centre cu tradiții în ceea ce privește arta țesutului și alesului covoarelor prin folosirea coloranților naturali și a motivelor tradiționale (Călinești, Botiza, Ieud, Dragomirești, Berbești etc.).

În privința portului popular, factor definitoriu al specificului nostru etnic, n-am putea spune că este viu în zonă, ci că cel purtat în zilele de lucru doar de către bătrâni a fost abandonat de generația tânără din motive lesne de înțeles.

Maramureșenii continuă să se îmbrace în port popular cel puțin în zilele de sărbătoare iar copiii și tinerii la spectacolele și festivalurile folclorice organizate cu diverse ocazii, chiar dacă s-au produs unele modificări în privința structurii costumului și a materialelor folosite. Deschiderea spre viitor a tradiției

se resimte și în manifestările culturii spirituale, care prin toate formele sale de manifestare constituie o parte integrantă a comunităților și care are o contribuție esențială în afirmarea identității. Forța de păstrare a tradiției funcționează și în domeniul obiceiurilor chiar dacă s-au produs și se mai produc profunde mutații de sens și funcționale. Astfel, spre exemplu, nunta a devenit „un spectacol”, foștii protagoniști/actanți în cadrul obiceiului au devenit asistenți. Unele obiceiuri și-au schimbat total funcția inițială fiind preluate de generațiile tinere, care au devenit mesageri ai artei și culturii românești, le-au transformat în adevărate spectacole folclorice, încercând prin prezentarea scenică recuperarea și menținerea în continuare în aceste forme. În acest sens amintim obiceiurile *Tânjaua*, ritul agrar - prezent și în alte zone ale țării cu alte denumiri, *Ruptul sterpelor* sau *Mulsul măsurii*, rit pastoral, obiceiul *Botejunii* în cadrul riturilor de trecere, *Festivalul obiceiurilor de iarnă* etc.

Dacă satul tradițional a fost creatorul și păstrătorul identității noastre etno-culturale, am putea spune că mutațiile profunde survenite în evoluția realităților etnografice în contextul trecerii de la un mod de viață tradițional la unul, să-i zicem modern, chiar dacă au afectat structurile fundamentale, nu au dus la pierderea identității noastre culturale ci, având la bază patrimoniul etnografic rămas în sate (foarte puțin ce-i drept) dar și cel tezurizat în muzee ne-a ajutat să recuperăm conștiința propriei identități.

Nu trebuie să uităm că totul este într-o permanentă schimbare ca urmare a dezvoltării socio-economice și istorice, că nici tradiția nu este imuabilă iar ceea ce astăzi este nou mâine va deveni tradiție. Acest proces are loc treptat prin adaptarea unor categorii populare la noile condiții, prin dispariția unora și apariția concomitentă a altora noi, fără însă să se renunțe total la valorile patrimoniului local.